

Atf (cite): Çilmi, Mehmet (2024). Türkiye’de 1980 Sonrası Terör ve Zorunlu İç Göç Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme, *Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi*, 3 (2), 157-182. <https://doi.org/10.61694/kbbd.1600156>

Makale Türü: Teorik Makale | Paper Type: Theoretical Article

Türkiye’de 1980 Sonrası Terör ve Zorunlu İç Göç Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme

Mehmet ÇİLMİ¹

Türkiye’de 1980 Sonrası Terör ve Zorunlu İç Göç Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme

A Sociological Evaluation on Terrorism and Forced Internal Migration After 1980 in Turkey

Özet

Bu makale Türkiye’de 1980 sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde siyasi sebeplerle meydana gelen zorunlu iç göç olgusunu ele almaktadır. Özellikle 1990’lı yıllarda bölgede terör faaliyetleri artmış ve bu durum zorunlu göçün yaşanmasına kaynaklık etmiştir. “Devlet, terörle mücadelede ne tür politikalar benimsemiştir? Türkiye’de 1980 sonrasında Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde zorunlu kitlesel göçün gerçekleşmesinde temel sebepler nelerdir? Göç eden kişiler gittikleri yerlerde ne tür problemlerle karşı karşıya kalmıştır? Devlet yaşanan zorunlu göç olgusuna yönelik ne tür çalışmalar yürütmüştür?” şeklinde çalışmanın sorunsallıkları belirlenmiştir. Literatüre bakıldığında TBMM raporları, GÖÇ DER, Marcus, Açıkgöz ve Kurban gibi araştırmacıların bu konuda çalışmaları bulunmaktadır. TBMM, göçle beraber hak ihlalleri ve mağduriyetlerin giderilmesi anlamında meclise rapor sunmuştur. GÖÇ DER, göç edenlerin sayılarını tespit etmeye ve karşılaşılan sorunları araştırmaya çalışmıştır. Açıkgöz ise Van özelinden göç edenlerin mağduriyetlerini belirlemeye çalışmıştır. Yapılan çalışmalardan faydalanılarak halkın karşılaştığı zorluklar tüm etkenleriyle anlaşılmasına çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kürt sorunu, Terör, Zorunlu Göç, Koruculuk, OHAL

Abstract

This article deals with the phenomenon of forced migration that occurred for political reasons in the Eastern and South eastern Anatolian region safter 1980 in Turkey. Especially in the 1990s, terrorist activities increased in the region and this situation led to forced migration. “What kind of policies has the state adopted in the fight against terrorism? What are the main reasons for the forced mass-migration in the eastern and South eastern regions of Turkey after 1980? What kind of problems did immigrants face in the places they went to? What kind of studies has the state carried out on the phenomenon of forced migration? The problematics of the study were determined. When we look at the literature, there are reports of the Parliament, researchers such as GÖÇ DER, Marcus, Açıkgöz and Kurban have studies on this subject. The TGNA presented a report to the parliament in terms of eliminating rights violations and grievances with immigration. GÖÇ DER has tried to determine the number of immigrants and to investigate the problems encountered. By making use of the studies, the difficulties faced by the people were tried to be understood with all their factors.

Key Words: Kurdish Problem, Terrorism, Forced Migration, Village Guard, OHAL

¹ Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji, mehmetcilmi@hotmailcom, 0000-0002-0195-5656

Makale Geliş Tarihi (Recieved): 11.12.2024 Makale Kabul Tarihi (Accepted): 28.12.2024

1. Giriş

Türkiye’de 1980 sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ilk defa kitlesel zorunlu göç olgusuyla karşılaşmıştır. Özellikle bu göç 1990’lı yıllarda meydana geldiği için çalışmamızda bu yıllarda meydana gelen zorunlu göç ele alınmaktadır. Bu dönemlerde gerçekleşen zorunlu kitlesel göçün temel sebebi siyasal etkenlidir. Cumhuriyet tarihinde daha önce de isyanlar ve göçler yaşanmıştır. Şeyh Sait, Ağrı ve Dersim isyanları, Cumhuriyet politikaları temelinde ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde bu ayaklanmalar bastırılabilmiştir. Bu sebeple, Cumhuriyetle beraber Kürtlerin merkezi siyasi yönetimle birtakım sorunlar yaşadığı söylenebilir (Nergiz, 2019: 1). 1980’li yıllardan sonra devletin terör unsurlarına yönelik politikaların şiddetlenmesinden dolayı daha büyük ayaklanmalar olmuştur. Bu ayaklanmalar halk nezdinde değil, örgüt nezdinde bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu politikalar temelinde PKK ortaya çıkmıştır. Abdullah Öcalan öncülüğünde kurulan örgüt, Marksist-Leninist-sosyalist bir ideoloji çerçevesinde şekillenmiştir. Bayrak motiflerinde 'orak-çekiç' simgelerinin yer alması ve Öcalan fotoğraflarının arkasında Marks, Lenin gibi isimlerin bulunması bu olguyu pekiştirmektedir (Palabıyık, 2015: 519). Fakat PKK’nın benimsemiş olduğu bu ideolojiler, bölge halkının kültürel ve dinsel yapısıyla örtüşmemektedir.

Dış ülkelerle bağlantısı olan örgüt, eylemlerine halen devam etmektedir. Örgüt ve güvenlik güçlerinin çatışması sonucunda devlet yeni stratejiler geliştirmiştir. Devlet bu süreçte halkı korumak için koruculuk, OHAL, köy boşaltmaları gibi uygulamaları zorunlu kılmıştır. PKK, koruculuğu kabul eden köyleri tehdit etmeye başlamış ve devlet ise koruculuğu kabul etmeyen köylere kuşkuyla yaklaşmıştır (önceki “devlet” de koruculuğu kabul etmeyen köylere kuşkuyla yaklaşmıştır) (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 20-22). PKK ve devlet ikilemi arasında sıkışan halk zorunlu olarak göç etmiştir. Bu göç olgusu ani ve düzensiz bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bölge halkı, kendisine yakın güvenli kent merkezlerine kırdan göç etmiştir. Devlet göç esnasında halkı terörden korumaya çalışmıştır. Göç dalgasından rahatsızlık duyan örgüt, çatışmaları yoğunlaştırmıştır. Gittikleri yerlerde zorluklarla mücadele eden göçmenler, kentli insanların hayatlarını da olumsuz etkilemiştir. Özellikle göç edilen bölgelerde işsizlik ve yoksulluk artış göstermiştir. Hiç şüphesiz bu durumdan en çok olumsuz etkilenen göç edenlerdir. Devlet bu hak ihlali ve göç mağduriyeti karşısında yeni uygulamalar oluşturarak halka destek sağlamaya çalışmıştır.

Makale Türkiye’de 1980’li yıllarda yaşanan zorunlu iç göç konusunu ele almaktadır. 1980’li yıllardan sonra ülkenin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde zorunlu iç göç olgusu meydana gelmiştir. O bölgelerde PKK ve güvenlik güçleri arasında çatışmaların yoğun yaşanması sonucu bölge halkı için tehditler artmış

ve güvenlik gerekçeleriyle halk zorunlu olarak yerlerinden göç etmek zorunda kalmışlardır. Doğu halkının yaşamış olduğu bu sıkıntılar üzerine saha çalışmaları ve birtakım araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada da özellikle GÖÇ DER, Marcus, Açıköz ve TBMM tarafından gerçekleştirilmiş olan çalışmalardan faydalanılmış ve halkın sıkıntıları anlaşılacak istenmiştir.

2. Kürt Sorunu

Kürt sorunu, Türkiye'nin insani ve ekonomik kaynaklarına zarar veren, demokratik bir anlayışın yerleşmesini engelleyen ya da geciktiren, toplumsal refaha set çeken en temel ve sorunlardan bir tanesidir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra Kürt sorunun ortadan kaldırılmasına yönelik geniş çaplı çalışmalar yapılmıştır. Kürtçe televizyon ve radyo programlarının yayına başlaması ile üniversitelerde Kürtçe bölümlerin açılması bu çalışmalardan bazılarıdır. Ciddi anlamda birçok eşitsizliğin ortadan kaldırılmasıyla birlikte özellikle 2015 yılından sonra Kürt sorunu kavramının literatürden kaldırıldığı ifade edilebilir. Bu çalışma, özellikle 1980 sonrasını ele aldığı ve 1990'lı yılların temel problemlerine odaklandığı için sorun kavramının kullanımı tercih edilmiştir. Çünkü Kürt sorunu ele alınan dönemin problem olarak temel kavramlardandır.

Her toplumsal varoluş kendi içinde bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile başlayan ve toplumun her alanına yansıtılan inkılâplar, yeni ulusun “var olmasını” ispatlama gayesi taşımaktadır. Modern çağa uygun olunması gerektiği düşüncesiyle Osmanlı'dan bağların koparılması da gerekli görülmüştür. Modern çağın parametresine uygun bir ulus devlet yapısı benimsenmeye başlanmıştır. Ancak ulus devlet anlayışı bazı sorunları da beraberinde getirmiştir (Acun, 1999: 157). Bu sorunların başında Kürt sorunu gelmektedir. Bu sorunun temelinde toplumun ana akım kimliğini oluşturan Türk ulusunu egemen kılan bir anlayışın benimsenmesidir.

Kürt sorunu çok boyutlu (siyasal, tarihsel, bölgesel vb.) bir sorundur. Milliyetçilik ideolojisi, ortaya çıkışıyla birlikte tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılmıştır. Modern dönemde ortaya çıkan milliyetçilik, devletlerde politik olarak işlev görmüştür (Karakas, 2000: 18-20). Milliyetçilik, modern döneme ait bir ideolojidir ve ulus devletin kurulmasının temel anlayışını yansıtmaktadır. Kimliği sürdürmek için ideolojik bir zemin oluşturmaktadır. Zaten 19. yüzyıl ideolojiler devri olarak bilinmektedir (Çilliler, 2015: 48-49). Devletin bir politika olarak benimsediği “etnisiteye dayalı milliyetçilik” görüşü, Türkiye'deki Kürt sorunun en temel sebeplerindendir. Cumhuriyetin kurucu kadroları, Osmanlı'nın yıkılma sebebini, çok kültürlü yapısından kaynaklandığını

savunuyorlardı. Dolayısıyla devletin tek ulus üzerine inşasına önem verdiler (Erdoğan ve Coşkun, 2008: 6-9). Bu tekçilik anlayışı Kürt sorunu gibi önemli bir olguyu da beraberinde getirmiştir.

Fransız devrimiyle birlikte ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan milliyetçilik fikri, çok etnik yapıli devletlerde önemli değişimlere sebep olmuştur. O dönemlerde oldukça zayıflamış olan Osmanli devleti bu fikirden doğrudan etkilenmiştir. İlk milliyetçi hareketlerle Osmanlı'dan ayrılan etnik gruplar Sırp lar ve Macarlar olmuştur. Diğer etnik yapıli uluslar ise Müslüman olarak birleşik kabul edilmekteydi. Araplar, Çerkezler, Lazlar ve Kürtler, Türklerle birlikte tek bir İslam cemaati içinde kategorize edilmekteydi (Alaca, 2018: 1194). Fakat milliyetçilik akımıyla birlikte yeni bir inşa gerekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla modern bir Türkiye Cumhuriyeti inşası planlanmaktaydı. Türk ulusunun oluşma sürecinde subaylar ve önde gelen bazı bürokratlardan oluşan o dönemin entelektüel seçkinleri bir Türk ulusu kimliğini oluşturmayı amaçlayarak, Osmanlı'nın yerine yeni bir egemen sınıfın oluşmasında önemli rol oynadılar (Kirişçi ve Winrow, 2000: 13-14).

Türk ulusuna dayalı bir devlet oluşumunun başarılı olabilmesi için inkâr ve asimilasyon gibi politikalar benimsenmeye başlanmıştır (Nergiz, 2019: 2). Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren süren inkâr politikası, Kürtlerin aslında Türk oldukları yönündeki tezler üzerine kurulmuştur (Alaca, 2018: 105). Şeyh Sait ayaklanması akabinde başlayan Türklük merkezli laik devlet yaklaşımı, Menemen Ayaklanmasından sonra devletin temel ideolojisi haline gelmiştir. 1930'lı yıllardan itibaren ulus devletlerin paradigması olan tek devlet, tek ulus, tek bayrak ve tek dil anlayışı sıkı bir şekilde benimsenmiştir (Alaca, 2018: 1206). Bu anlayış 1960 darbesiyle uç noktalara ulaşmıştır. Türk ırkı üzerinden yeni bir tarih inşası hedeflenmekteydi (Çilmi, 2022: 72). Bu anlayış Şeyh Sait isyanı, Menemen olayların yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

1960 darbe yönetimi Kürt sorunu hakkında sert tedbirler almıştır. Bu sert tedbirlerin başında Kürt etnisitesinin inkârı gelmektedir. Örneğin Devlet Planlama Teşkilatı'nda hazırlatılan raporda "kendini Kürt sananlar" ifadesi kullanılmıştır (Ceylan, 2012: 3). Keza, yakın tarihe kadar mahkemelerde Kürtçe, belirsiz bir dil olarak kabul edilmekteydi. Dolayısıyla bu inkâr politikası, Kürtleri Türk sayıp Türkleştirme gayesini taşımaktadır. Tüm bu politikaların benimsenmesinin temelinde ise şunlar yatmaktadır:

"Aynı devlet içinde farklı etnik gruplar ya da uluslar var olmaya devam ettiklerinde, ulus inşası özellikle sorunlu olabilir. Bu ayrı gruplar, başka biri – bu durumda egemen etnik grup –

tarafından kontrol edildiğini düşündükleri devletin merkezi yetkilerinin kışkırttığı asimilasyon ayrımcılık politikalarına karşı çıkabilirler. Asimilasyon ve modernleşme ile ulus inşası ve devlet inşası arasındaki bağlantılar karmaşık bir manzara oluşturabilir. Yeni kurulan bir devletteki egemen etnik grup, modernleşmeyi yeni devletin ideolojisinin kilit ilkesi haline getirerek, diğer etnik gruplardan insanların desteğini de kazanabilir” (Kirişçi ve Winrow, 2000: 15).

Dolayısıyla bu yeni inşa da ötekiler, yani Türk ulusu dışındaki etnik gruplar için bir tehdit oluşturmaktadır. Tehdit unsurlarına karşın inkâr ve asimilasyon politikaları uygulanmıştır. Asimilasyon politikasıyla, Türk ulusu dışındaki etnik grupların tüm pratiklerinin (kültür, dil, eğitim, ibadet vb.) ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Keza eğitim dilinin Türkçe olması, resmi dilin Türkçe olması, dini pratiklerde diyanetin benimsediği temel mezhebin Hanefi olması, bu kanyı destekleyecek niteliktedir.

Osmanlı İmparatorluğu çok dinli, çok dilli, çok etnik miraslı bir yapıya sahipti. Türkiye Cumhuriyeti ise dönemin sosyo-politik şartlarının da etkisiyle Osmanlı'nın bu çok yapılı mirasını reddederek, Türklük vurgulu ulus-devlet ideolojisi üzerine inşa edilmiştir (Çilmi, 2022: 73). Erken Cumhuriyet döneminde, toplumun tüm kesimlerinin üst bir Türk kimliği altında yaşaması öngörülmüşse de uygulanan politikalarla, diğer kimlikler dönem dönem göz ardı edilmiştir. Ayrıca diğer kimliklerin farklı kültürel hak ve talepleri o dönemin siyasi, askeri, vb. yapılar tarafından bölücülük vb. gerekçelerle yasaklanmıştır. Bu yasaklar, kısa sürede tepkisel hareketlerin oluşmasına yol açmıştır. Özellikle Kürt kimliği konusu, Kürt sorununda önemli bir etken olduğu görülmektedir (Altun, 2013: 45).

Bir sorunun çözülebilmesi için o sorunun iyi anlaşılması ve doğru tanımlama yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye’de Kürt sorunu hakkında, böyle bir sorunun olmadığı, finansal bir sorun olduğu, terör veya bölücülük sorunu olduğu ya da bir etnik ve kimlik sorunu olduğu yönünde farklı siyasal görüşler bulunmaktadır. 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte Kürt etnisitenin inkâr edilmesinin daha da netleşmesi ve genel politika haline gelmesiyle birlikte, bu etnisitenin ayrılıkçı ve bölücü bir harekete yol açtığı algısı ortaya çıkmıştır. Zamanla bu sorun, PKK ile özdeşleştirilmiş ve çözümün, PKK'nın bitirilmesiyle mümkün olacağı anlayışı benimsenmiştir. Bu tür yorumların yanı sıra Kürt sorununun etnik bir meseleden ziyade bir demokratikleşme meselesi olduğunu ifade eden Turgut Özal, diğer liderlerden farklı olarak Türkiye'nin demokratikleşmesi için Kürt sorununun çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin demokratikleşmesini

Kürt sorununun çözülmesine bağlayan Özal, Kürt sorunun çözümünde de farklı perspektife sahip olduğu görülmektedir (Uçar ve Akandere, 2017: 367-368). O dönemlerde yönetimi elinde bulunduran tabakanın da sorunun teşhisine yönelik gerekli doğru adımları atamadıklarından dolayı bu sorun kendi iç dinamikleri içerisinde büyümüştür. Kültürel, ekonomik, etnik, siyasi, sosyolojik, ideolojik gibi birçok kaynağı bulunan Kürt sorunu, uzun süre Türkiye'nin gündeminde yer almıştır.

3. PKK'nın Ortaya Çıkışı

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkiye'nin bir Kürt sorunu bulunmaktaydı ve bu sorun, kendi iç dinamikleri içinde sürekli gelişim göstermiştir. Kürt sorunu, farklı aktörlerin sahnede olduğu çok yapı ve karmaşık bir sorundur. Bu sorun hem bir entegrasyon temelinde hem de bir güvenlik sorunu olarak ele alınmıştır. PKK'nın tehditlerinin artmasıyla birlikte, sorun daha çok güvenlik düzeyinde değerlendirilmiştir. PKK, Kürt halkının demokratikleştirilmesi, özgürleştirilmesi vb. söylemler temelinde ortaya çıkmıştır. Böylece güvenlik anlayışı sorununun hâkim olduğu 1990'lı yıllar boyunca OHAL yönetiminde Kürt sorunu teröre indirgenerek yönetilmeye çalışılmıştır (Palabıyık, 2015: 521). Tan (2008: 67), Kürt sorununu bir terör sorunu olarak görenler askeri ve güvenlik tedbirinden başka bir şey yapmadıklarını ifade etmektedir. O dönemlerde askeri uygulama dışında bir anlaşmaya yanaşılmamıştır. Terör sorunu olarak ele alınan Kürt sorunu çözüme kavuşmamış ve zamanla Türkiye'nin kangren bir sorunu haline gelmiştir. Bu sorun özellikle 2015 yılından sonra Kürt olgusu ve PKK sorunu olarak ayrılmıştır.

Beşikçi (1991: 54-60) PKK'nın düşünce zemininde, Kürtlerin Ortadoğu'da büyük bir nüfus çoğunluğuna sahip olmalarına rağmen hak ettikleri bir statüye sahip olmadıklarını belirtmektedir. Ayrıca, bölgede zulüm ve zorlayıcı davranışların Kürtler arasında yaygınlaştırılmasının kabulünün mümkün olmadığı anlayışı hâkimdir. Bununla birlikte Kürt halkının insanlık içindeki onurlu yerini alması gerektiği vurgulanır. Dolayısıyla PKK'nın ortaya çıkışı Kürt sorunu temelinde olduğu belirtilmektedir.

Fakat PKK'nın düşünce zeminine bakıldığında, benimsemiş olduğu ideolojinin Kürt halkının düşünceleriyle bir zıtlık içinde olduğu görülmektedir. Kürt halkı dini inançları önemseyen bir topluluktur. PKK ise dini inançları benimsemeyen bir yapıya sahiptir (Sambur, 2008: 95). Bir tarafta dini ritüellere sahip, muhafazakâr bir yapıdaki halk varken, öte yanda sosyalist düşünceyi ideolojik hale getirmiş bir örgüt bulunmaktadır.

PKK, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşanan kompleks durumdan faydalanaarak, Marksist-Leninist anlayış doğrultusunda birleşik bir Kürdistan devleti kurma amacıyla 1984 yılından itibaren silahlı eylemlere başlamıştır. Bu örgütün lideri Abdullah Öcalan'dır. Ancak, 1999 yılında tutuklanan Öcalan'ın ardından örgüt, yeni ideolojiler benimsemeye başlamıştır. Örgüt bu ideolojiler doğrultusunda siyasal alan çalışmalarını başlatmıştır. Sivil katliamlar da gerçekleştiren örgüt terör olarak anılmaktadır. Günümüzde örgütün temelinde ulus-devleti ortadan kaldırmak düşüncesi bulunmaktadır. Türkiye'de siyasi aktörlerin sık değişmesi, örgüte karşı alınan güvenlik önlemlerinde sürekli farklılıklara yol açmıştır. Örgüte karşı istikrarlı bir devlet politikası uygulanamamıştır. Aynı zamanda belli amaçlarla kurulan örgüt de kendi belirlemiş olduğu ideolojik çizgisini sürekli olarak değiştirmiştir (Sökmen, 2012: 26-32). Birtakım siyasi amaçlarla ortaya çıkan örgüt, uluslararası bağlantıları sayesinde amacına ulaşabilmek için günün şartlarına uygun davranabilmiştir.

PKK terör örgütünün oluşumunda Türk solunun oldukça önemli bir payı olduğu görülmektedir. Türk solu, devlet politikalarının önemli bir bölümüne yüksek sesle muhalefet edebilmiştir. Kürt eylemci aktörler, Türkiye'de değişim yaratmanın ve demokratik hakların elde edilmesinin ancak iki halkın birlikte çalışmasına bağlı olduğuna inanmaktaydılar (Marcus, 2015: 39-50). İlerleyen zamanlarda Türk solunun hakiki bir Kürt programına sahip olmadığını anlasalar da eylem yapma tecrübelerini, mitingler düzenleme, işleyiş vb. tecrübeler Türkiye solu içerisinde edinmişlerdir.

1980'lerde tutuklu Kürt aktörler birtakım işkencelere maruz kalmışlardır. 21 Mart 1982'de PKK tutuklusuz Mazlum Doğan, hapishane koşullarını protesto etmek amacıyla kendini asmıştır. Aynı şekilde birkaç PKK tutuklusuz daha kendini yakarak öldürmüştür. Bu olaylar, o dönemde izlenen yanlış politikalara karşı bir tavır niteliği taşımaktadır. Eylemciler devletin ihlallere son vermesi talebiyle bir ölüm orucu başlattılar. Bu tür vakaların oluşmasıyla birlikte PKK'nın silahlı mücadele kararları da pekişmekteydi. Böylece örgüt, 1984 yılında ilk silahlı saldırısını (Siirt-Eruh) gerçekleştirmiştir (Marcus, 2015: 39-114).

PKK'nın ortaya çıkışını geçmişin bazı aktör ve ideolojilerine bağlamak mümkündür. 19. yüzyıl bir ideoloji yüzyılı olarak karşımıza çıkmaktadır. Benimsenen ve uygulanan her politika, beraberinde farklı sorunlar getirmiştir. Özellikle, devlet politikasında sağ ve solun karşı karşıya getirilmesi sürecinde, Kürt sorunu önemli bir başlangıç olmuş ve PKK'nın oluşumuna zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla PKK terör örgütünün esinlendiği ana kaynağın Türkiye'deki devrimci hareketler olduğunu belirtebiliriz. Öcalan, özellikle kırsal bütünleşmenin alt yapısını oluşturmak için Devrimci Doğu Kültür

Ocakları (DDKO) adında kurulan yapılarla hareket etmiştir. Aslında, bölgedeki insanların yalnızca kendi işleriyle meşgul olmaları nedeniyle, Öcalan'ın başlattığı hareket, Marx'ın komünal manifestoda bahsettiği devrim anlayışından ilham alarak, halkın kulağına devrimi fısıldamaya benzetilmektedir. Beşikçi, DDKO'nun etkisinin çabuk hissedildiğini belirtmektedir. Türkiye'de sol hareketlerin en önemli figürleri arasında Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Yusuf Aslan vb. isimler bulunmaktadır (Marcus, 2015: 39-114). Öcalan'ın Deniz Gezmiş'in sosyalist-devrimci düşüncelerinden etkilenmiş olduğu ve bu paralelde örgüt yapısını şekillendirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

PKK terör örgütünün önceki bayrak motiflerinde “orak-çekiç” figürleri yer almaktadır. Ayrıca, Öcalan'ın bazı fotoğraflarının arkasında Marx, Engels ve Lenin'in resimleri bulunmaktadır. Bu şekilde, PKK'nın gücünü bu figürlerden aldığı ima edilmektedir. Daha sonraki dönemlerde, bu motifler değiştirilmiş ve tek yıldızlı kırmızı bayrağa dönüştürülmüştür (Palabıyık, 2015: 518-520). Önceleri sosyalist bir ideolojiyi benimseyen Öcalan, zamanla etnik bir ideolojiye yönelmiştir. Örgütler, varlıklarını sürdürebilmek için zamanın şartlarına uyum sağlamak zorundadır. Dolayısıyla PKK da bir dönüşüm sürecinden geçmiş ve yeni bir ideolojik yapılanmaya bürünmüştür (Soner vd., 2017: 10).

PKK terör örgütünün benimsemiş olduğu sosyalist anlayış, Kürt halkının değerleri ve muhafazakâr yapısıyla örtüşmemektedir. Bu nedenle, halktan tam anlamıyla örgüte destek, sadakat ve bağlılık beklenemezdi. Ancak, tarihsel açıdan bakıldığında, devlet rejiminin Kürtlere yönelik politikaları sebebiyle, Kürtlerin PKK örgütüne katılımının hızlandığı ve PKK'nın oluşumu ile gelişimine kaynaklık ve destek sağladığı görülmektedir. Özellikle İsmet İnönü'nün, 1925'te Şeyh Said ayaklanmasının bastırılmasından sonra benimsediği politikalarla Kürt halkına bakışın değiştiğini göstermektedir. Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edilecek her şeyi kesip atılacağını belirten anlayış çerçevesinde zorunlu iskân başlamış ve Kürtlerin yoğunlukta yaşadıkları bölgelere göçmen Türkler yerleştirilmeye çalışılmıştır (Kazan, 2015: 148-149).

Türkçe dışında farklı bir dil konuşmanın ve Kürtçenin yasaklanması, bölgelerdeki yer adlarının Türkçeye çevrilmesi ve bürokrasideki köklü dönüşümler, 1925'te benimsenen yönetim politikalarının ürünüdür. Kürtçeye ve Kürt kültür sembollerine dahi her şey, bu dönemde yasaklanmıştır (Kazan, 2015: 149). 1925'te yasaklanan Kürtçe, 1980'lere kadar zamanla esnese de 12 Eylül rejimiyle yeniden yasaklanmıştır. İnsanların anadilinin yasaklanması ve kendi dillerini kullandıkları için cezalara maruz kalmaları büyük travmalara sebebiyet vermiştir. Kürtlerde kimlik problemi büyürken bu durum aynı zamanda Kürt milliyetçi damarın gelişmesine de kaynaklık etmiştir (Kazan,

2015: 149). Bu durum PKK'nın taraftar bulmasını kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla, Kürt halkının PKK'nın değer ve yargılarını benimsememesine rağmen, PKK'nın asıl esin kaynağının Kürt halkı olduğu bilinen bir gerçektir.

Konjonktürel şartlara bağlı olarak değişim yaşayan örgüt, zamanla Kürt halkının değerlerini göz ardı etmiş ve tamamen kendi ideolojik saplantıları doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır. Bu durumun yaşanmasında emperyal devletlerin etkisi oldukça önemlidir. Emperyal devletler ve uluslararası sermaye, insan kanı üzerinden rant elde etmeye çalışmaktadır. Bu durum terör örgütlerinin beslenmesini gerekli kılmaktadır (Kazan, 2015: 73). Zamanla tamamen uluslararası devletlerin kontrolüne giren PKK, sosyalist ideolojiler benimsemiş ve içinden doğduğu halkın istek ve değerlerini önemsememeye başlamıştır. Bu durum, halktan örgüte olan desteğin kesilmesine ve halkın huzur arayışlarını örgüt dışında aramasına neden olmuştur. Özellikle 2000'li yıllardan sonra devlet kütlere yönelik farklı anlayışlar geliştirmiştir. 1990'lı yıllarda Kürt sorununun PKK'ya indirgenerek ele alınması, zamanla değişime uğramıştır. Kürt olgusu ve örgüt farklı olarak ele alınmaya başlanmıştır. Devlet, örgüt karşısında bazı önlemler almış ve bazı politikalar benimsemiştir.

4. Devletin Benimsemiş Olduğu Politikalar

4.1. Koruculuk Sistemi

Köy koruculuğu sistemi ilk olarak 1924 yılında ülkede uygulanmaya başlanmıştır. Köylerde insanların malını, canını ve ırzını korumak için muhtar emrinde köy korucuları belirlenmiştir. Zamanla uygulama esnetilip göz ardı edilse de 1980 sonrası terör olaylarının artmasıyla birlikte özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde köy koruculuğu sistemi 1985 yılında yeni düzenlemelerle uygulanmaya konulmuştur (Karataşoğlu ve Akpınar, 2011: 369). PKK terör örgütüyle mücadelede, köy korucularına maaş bağlanarak bu yapının sürekli hale getirilmesi ve sayıların artırılması hedeflenmiştir. Vatandaşın kendini güvende hissetmesi açısından önemli bir durum olacağı hedeflenmiştir. Köy koruculuğun esasları da yasal maddelerle belirlenip yürürlüğe girmiştir. Korucuların silahlı olmaları ve onlara karşı gelmenin jandarmaya karşı gelmekle eşdeğer sayılması, koruculuğun yetkilerini belirlemiştir (Şeker, 2013: 169). Korucuların silahlandırılmasıyla birlikte askeri yapıya benzer sivil bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Özellikle Güneydoğu'da 70 binden fazla korucuyu bünyesine alan güvenlik kuvvetleri, terör örgütü ile mücadelede önemli bir avantaj sağlamıştır.

Geçici köy korucuların tam anlamıyla sayılarına ulaşmak güçtür. Genel olarak elde edilen bilgiler ışığında 1985 ile 2009 yılları arasında 123 bin köy korucusunun görev yaptığı ifade edilmektedir. Güvenlik durumunun seyrine göre zamanla bu sayının düştüğü görülmektedir. İçişleri bakanlığı bilgilerine göre Mart 2009'da 48 bin kadrolu ve 23 bin gönüllü köy koruculuğu bulunmaktadır (Göç Der, 2013: 2-3).

Köy koruculuğu, genellikle güvenlik olaylarının arttığı kırsal kesimlerde uygulanmaktadır. Özellikle 1980'lerden sonra, doğu bölgelerinde güvenlik tehdidinin artmasıyla, birçok şehirde bu sistem uygulanmış ve korucuların sayıları artırılmıştır. Bu uygulama; Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Siirt, Şırnak, Tunceli, Mardin, Muş, Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Elazığ, Antep, Maraş, Kars, Iğdır, Malatya, Urfa şehirlerinde uygulanmıştır (Karataşoğlu ve Akpınar, 2011: 368-369). Bunlar arasında en çok köy koruculuğu bulunan iller sırasıyla Şırnak, Hakkâri ve Bitlis'tir (Göç Der, 2013: 3). Bu belirleme güvenlik politikası çerçevesinde olmaktadır.

Güvenlik politikasının yanı sıra köy korucularının toplumsal huzura tehdit saçtığı, toplumsal güvensizlik ortamına sebep oldukları da görülmüştür. İHD tarafından yayımlanan rapora göre 1990 ve 2009 yılları arasında korucuların sebep olduğu hak ihlalleri ortaya çıkmıştır. 38 köy yakma, 14 köy boşaltma, 12 taciz ve tecavüz, 22 kaçırma, 294 silahlı saldırı, 183 cinayet, 259 insan yaralama, 50 infaz etme, 70 gasp etme, 562 kötü muamele ve işkence etme, 59 gözaltı uygulama, 9 intihara sebep olma, 17 orman yakma gibi köy korucuların sebep olduğu resmi suçlardır (İHD, 2009). Ayrıca bunlar arasında PKK yardım edenler de bulunmaktadır (Şeker, 2013: 179).

Göç Der ve İHD, yayınladıkları çalışmalarda korucuların köy yakma, taciz ve tecavüz, insan kaçırma, silahlı saldırı ve işkence gibi olumsuz eylemlerde bulduklarını beyan eden veriler paylaşmıştır (GÖÇ DER, 2013: 9-10; İHD, 2009: 9). Köy korucuların işlemiş olduğu bazı suçlarla ilgili tespitli veriler de yayınlanmaya başlanmıştır. Bazı korucuların bu tür suçları işledikleri ve bazılarının da PKK'ya yardım ettikleri belirlenmiştir (Şeker, 2013: 169-179). Böylece korucu seçilen bireylerden bazılarının birtakım hak ihlallerinde bulunmaları sebebiyle arzulanan halkla bütünleşmenin gerçekleşmediği ifade edilebilir. Kısmen devletin amaçlarından biri olan köy halkından korucu seçilmesi, aynı zamanda halk arasında bütünleşmeyi sağlamaktı. Ancak bu tür durumların yaşanması nedeniyle bu hedef başarılamamıştır. Dolayısıyla halkın çoğunluğu koruculuk sistemine yanaşmamışlardır. Keza bir taraftan da PKK'nın koruculuk sistemine karşı tehditlerinden kaynaklı halkın çoğunluğu koruculuktan çekinmiştir.

GÖÇ DER'e (2013: 1) göre devlet, Doğu ve Güneydoğu'da güvenlik güçleriyle beraber köy fertlerini de silahlandırarak PKK'ya karşı birlikte bir mücadele amaçlamaktaydı. Böylece, örgütün köylere inip köylüden destek almasını engellemeye çalışmıştır. Lakin örgüt korucuların devletten ayrılmaları için sürekli notlar bırakıyor ve tehditlerde bulunuyordu. Bu notların karşılık bulmamasına karşın silahlı çatışmalar gerçekleşiyordu. Terör örgütünün tehditleri ve korkuları nedeniyle, birçok kişi koruculuk sistemini kabul etmemiştir. Kabul eden köylerde silahlı çatışmalar yoğun olarak yaşanmaktaydı. Bu durum, korucularla birlikte köylüleri de savaş durumuyla karşı karşıya bırakmıştır.

PKK terör örgütü, koruculuğu kabul eden Mardin'in bir köyüne saldırı gerçekleştirmiştir. Korucularla birlikte çocuk ve kadınlar da öldürülmüştür. Bu durum, koruculuğu kabul eden köylerle birlikte diğer köylülerin de risk altında kalmasına yol açmıştır. Öte yandan, koruculuğu kabul etmeyen köyler de devletin baskısıyla karşı karşıya kalmıştır (Marcus, 2015: 159-160; Açıkgoz, 2019: 133). Bu olaylar sebebiyle koruculuktan ayrılanlar ya da sayıca azalmalarına karşın devlet maaşları yükseltme politikası benimsemiştir. Devletin koruculuk sistemini uygulamasındaki temel amacı, PKK'nın bölgedeki gücünü azaltmak ve o bölgelerde PKK'nın tek güç olma eğilimini yenmektir. PKK, korucuları dava haini olarak görmüş ve birçok kişiyi infaz etmiştir. Devlet, PKK'nın bölgedeki tek güç olma eğilimini kırmakla beraber bazı bölgelerde oluşan güvenlik açığını da yerel halkı silahlandırarak kapatmaya çalışmıştır. İlk yıllarda amaca uygun yürütülen ve köylüyü kısmen rahatlatan bu sistem, 1990'larda PKK terör örgütünün faaliyetlerinin artmasıyla bazı çözümler yaşamıştır. Geçici köy koruculuğu uygulaması birçok başarıyı beraberinde getirmişse de politikanın getirmiş olduğu olumsuzluklar, sistem içerisinde korucuların neden olduğu bazı hak ihlalleri gibi sebeplerle bu uygulama değerlendirildiğinde başarısız olduğu söylenilebilir. Köy koruculuğu sistemiyle güvenlik alanının genişletilmesi amaçlanmaktaydı. Ancak pratikte korucuların uyguladıkları gayrimeşru eylemler, hak ihlalleri, baskı ve zorbalıklar gibi davranışlar sebebiyle uygulama nihai amacına ulaşamamıştır (Arap ve Erat, 2015: 73-93). Tüm süreçleriyle değerlendirildiğinde koruculuk sisteminin güvenlik işlevini yerine getirmenin aksine, kuşku ve güvensizlik ortamının artmasına neden olduğu görülmüştür. Korucuların pratikteki eylemleri, devlet ilkeleriyle bağdaşmayan ve antidemokratik bir oluşum olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca dikkat edilmesi gereken diğer bir faktör de devletin halka korucu olmaları yönündeki baskılarıdır (Açıkgoz, 2019: 133). Devlet ve PKK ikilemi arasında kalan halk, göçe maruz kalmıştır.

4.2. Olağanüstü Hal Uygulaması (OHAL)

Terörle mücadelede koruculuk sisteminin yanı sıra OHAL kanunu da uygulanmıştır. Açıkça belirtmek gerekir ki, güvenlik gerekçesiyle benimsenen koruculuk ve OHAL kanunu, bölgeye huzur getirememiştir. Bölgeye uygulanan bu politikalar, güvenlik yerine güvensizlik ortamı oluşturmuştur. Bölgede 1980'lerde ilan edilen sıkıyönetim yerini OHAL'e bırakmıştır. PKK'nın 1984'te silahlı eylemlere başlamasıyla birlikte devlet koruculuk ve OHAL uygulamalarını benimsemeye başlamıştır. Koruculuk sistemi ilk olarak Siirt'in Erüh ilçe ve köylerinde 4 kişinin gönüllü olmasıyla başlamıştır. Devlet, koruculara sağlık, sosyal yardımlaşma gibi olanaklar da tanımıştır. Ayrıca çatışmalarda yaralanan ve şehit olanlara da 'Nakti Tazminat Kanunu'ndan' faydalanma imkânı sağlamıştır. (Ceylan, 2012: 6). Olağanüstü hâl durumunda koruculara bu hakların tanınması, korucuların bölgede rahat hareket etmesine ve anti demokratik tavırlar benimsemelerine de zemin hazırlamıştır.

OHAL uygulamasıyla yönetilen şehirlerde insanlar yeterince bıktırılmış ve yorgun düşürülmüştür. Belli zaman dilimlerinde tarlalarına gidebilme, dışarıdaki ihtiyaçlarını kısıtlı olarak giderebilme, belli saatlerden sonra dışarı çıkamama gibi baskılar söz konusuydu. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2006: 25), Olağanüstü Hal Uygulamasının (OHAL) 1982 Anayasası'yla, demokrasiyi yıkmaya veya özgürlükleri kısıtlama gibi şiddet hareketlerinin ortaya çıkması veya şiddet yöntemiyle kamu düzeninin zarar görmesi durumlarında OHAL yasası doğrultusunda bölgedeki valilere geniş yetkiler tanındığını belirtmektedir. Böylece olağanüstü hâl valisine, hükümete göre yanlış görülen tüm alanlara yasak getirme yetkisi tanınmıştır. Vali, aynı zamanda iç sürgün gerçekleştirebilir, yayınları kapattırabilir, herhangi bir ön bildirimle gitmeksizin köyleri boşalttırabilirdi. Bunlar ve bunlara benzer birçok geniş yetki, OHAL yönetimince valilere tanınmıştır.

1980'li yıllardaki yönetim anlayışının benzer uygulamaları daha eskilere dayanmaktadır. Örneğin, 1925-1937 arasında ortaya çıkan Şeyh Sait gibi isyanlar askeri müdahalelerle bastırılmıştır. Bu durumun toplumsal travmatik boyutu da Kürt sorununa kaynaklık etmiştir. Ortaya çıkan isyanlar sebebiyle Doğu ve Güneydoğu bölgeleri müfettişliklere ayrılmıştır. Doğu bölgelerinde gerçekleşen ayaklanmalar, Umumi Müfettişliklerin tarihi açısından önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Nitekim ilk Umumi Müfettişlik' in kuruluşu da 1927 yılına dayanmaktadır (Bulut, 2015: 91). Zamanla esnetilen bu uygulama, yeni düzenlemelerle birlikte 1985 yılında tekrar faaliyete girmiştir. Bölgedeki generallerin geniş yetkilerle donatılması, o bölgelerin uzun süre normalleşmesinin önüne set çekmiştir (Kazan, 2015: 149-151).

Umumi müfettişlikler, ilgili dönemin olağanüstü şartlarıyla baş etmek için ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçların başında güvenlik sorunu gelmektedir. Doğu bölgelerinde vuku bulan isyanları engelleme-bilmek için umumi müfettişlikler, alternatif yöntemlerin başında gelmektedir. Yürürlüğe giren müfettişlik kurumlarının belirli bir süresinin olmaması, geniş yetkilerle donatılması, müfettişliklerin kendi mantığı dâhilinde kimseye danışmadan kararlar alabilmesi gibi özellikler bazı hak ihlalleri söylemlerini beraberinde getirmiştir. Hak ihlallerinin yaşandığına dair söylemler ve tutanaklar dönemin muhalif milletvekilleri tarafından ve gazetelerde dile getirilmeye başlanmıştır (Bulut, 2015: 104-105).

Müfettişliklerin gasp ve cinayetlere kaynaklık ettikleri gibi suçlamalar dönemin muhalif bürokratları tarafından iddia edilmiştir. Yine bu iddiaların yanı sıra müfettişliklerin birçok yolsuzluklara da karıştıkları dillendirilmiştir. Birinci Umumi Müfettişlikler bölgesinde 1946 yılında gerçekleştirilen memur evleri inşaatları bunlardan birisidir (Bulut, 2015: 106). Bu inşaatların ihalesinde lüzumsuz birçok para harcandığı, 6,5 milyonluk maliyet yerine 10 milyonluk para harcandığı şeklinde yazılar gazetelerde yer almaya başlamıştır. Adalet Bakanlığı arşivlerinde bu tür iddialar için adli işlemler bulunmamasına rağmen, bu tür vakaların yaşandığı ile ilgili düşünceler güçlü durmaktadır. Bu sebeplerden dolayı özellikle doğu bölgelerinde umumi müfettişlikler ana tartışmaların odağında yer almıştır. Geniş yetkilerle donatılan müfettişlikler görev ihlallerine sebep oldukları anlaşılmaktadır. 1980'lere kadar yöneticilerin bölgenin sorunlarına yeterince eğilemedikleri görülmektedir.

TBMM (1996: 2) raporunda, "Köy ve mezarların bir bölümünün PKK terör örgütünün baskısının vermiş olduğu güvensizlik ortamı sebebiyle köylerin boşaltılmış olduğu bilinen bir gerçekliktir" şeklinde ifade etmektedir. Devletin temel varlık sebebi ülke bütünlüğünü, güvenliğini, huzuru, hukuk eşitliği ve üstünlüğünü sağlamak ve demokrasiye işlevsellik kazandırmaktır. Dolayısıyla devlet, PKK'ya karşı güvenli bir ortam sağlamak amacıyla bazı köy ve mezarları boşaltma politikası izlemiştir.

5. Zorunlu Göç

Türkiye'de özellikle 1990'lı yıllar terör ile mücadelenin yoğun olduğu bir dönemi kapsamaktadır. Bölgedeki çatışmalardan dolayı Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kırsal bölgelerinde zorunlu göç gerçekleşmiştir. Tüm bu çatışmalar insanların yıllardır yaşamış olduğu yerlerden zorunlu ve hazırlıksız bir şekilde göç etmelerine sebebiyet vermiştir. Birleşmiş milletlerin tanımlarından da faydalanarak bu süreci "yerinden olma" değil de "yerinden edilme" şeklinde de ifade etmek mümkündür (Ceylan, 2012: 5). Çünkü yerinden edilme kavramı, sadece iç savaş ve çatışmaların kaçınılmazlığı sonucunda bireylerin neden olduğu istem dışı göç olarak tanımlanmaktadır.

İnsanların yerinden edilmesi örgütün ve devletin doğrudan ya da dolaylı olarak baskısıyla gerçekleşmiştir. PKK, korucuların olduğu köyleri göçe zorlarken, devlet de teröre yardım edildiğini ve koruculuğu kabul etmeyen köylere kuşkuyla yaklaşmıştır. Bu tür nedenler insanların köylerini terk etmesine sevk etmiştir. Güvenliği sağlanamayan veya PKK'ya yardım edildiği düşünülen köyler güvenlik birimlerince boşaltılmıştır. Zorunlu göç sadece köy veya mezralarda gerçekleşmemiştir. Köylerle birlikte Lice, Kulp, Cizre, Şırnak vb. il ve ilçelerde de yoğun göç hareketleri görülmüştür. Söz konusu bahsedilen etkenler o bölgelerde yapılan alan çalışmalarıyla desteklenmektedir (Ünal ve ark., 2006: 68). Göçe maruz kalan halk, köylerinin güvenlik güçleri tarafından bir neden gösterilmeden ya da korucu olmayı kabul etmediklerinden dolayı köylerinin tamamen boşaltıldıklarını anlatmaktadırlar. Bir kısmı ise; bazen köylere gelen PKK'lıların zorla istediklerini aldıklarını ifade etmişlerdir (Ünal ve ark., 2006: 68-70). İnsanlar bu durumun oluşturmuş olduğu güvensizlik ortamı sebebiyle köylerinden ayrıldıklarını belirtmektedirler (Ünal ve ark., 2006: 68-70).

Örgütün evlere girip gıda ihtiyaçlarını edindikleri güvenlik güçlerince bilinen bir durumdu. Bu sebeplerden dolayı güvenlik güçleri bu durumların önüne geçmek için halkı sürekli uyarıyor ve baskı altında bırakıyordu. Kısmen örgüte gönüllü olarak yardım edenler var olsalar da zorunlu olarak yardım etme durumunda kalanlar da söz konusuydu. Çünkü silahlı bir şekilde eve giren PKK üyelerince, ev halkının yardım etmeme gibi bir lüksleri ve tercihleri bulunmamaktadır. Fakat tüm bu elde olmayan sebepler mevcut olsa da halk, hem örgütün hem de güvenlik birimlerinin baskılarıyla karşı karşıya kalmıştır.

OHAL uygulamasıyla güvenlik güçleri, PKK ile mücadelede daha iyi neticeler elde edebilmek için sıkı bir yönetim benimsemiştir. Sıkıyönetim uygulaması halkı bıktırıp tedirgin etmiştir. Bu durumda halk zorunlu olarak göç etme durumunda kalmıştır. PKK ile mücadelede daha etkili sonuçlar alınabilmesi için kırsal kesimlerin insansızlaştırılması uygulaması, binlerce köyün boşaltılıp kitlesel göçlerle sonuçlanmasına sebebiyet vermiştir. PKK ile devlet arasında kalmaktan kaçanların sayısı azımsanamayacak kadar fazladır. Özellikle 1990'lı yıllardaki uygulamalar, insanları köylerinden şehir merkezlerine göç etme mecburiyetinde bırakmıştır. Göç başlı başına bir problem, bir travmadır. Göçe maruz kalanlar açısından bir sosyo-kültürel travma yaşanmıştır (Tekin, 2011: 92-93). Bu travma diğer isteyerek yapılan göçlerden çok daha farklıdır. İnsanın o an ve sonrası yaşamın tüm alanlarını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla zorunlu göç hem sebep hem de sonuçları açısından isteyerek yapılan göçten ve siyasi mülteci olmaktan daha farklı bir durumdur. Bu durum insanın tüm yaşam (sosyal uyum, hayat beklentileri, dünya varsayımları, hayalleri vb.) pratiklerini olumsuz etkilemektedir.

Uygulanan uygulamalar neticesinde birtakım insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Devlet OHAL döneminde yaşanan birçok ihlalden sonra bu hakların giderilmesi için birtakım çalışmalar yapmışsa da bu ihlallerin zihinlerden silinmesi pek mümkün olmamıştır. 1978’de kurulan ve 1984’te ilk silahlı operasyonunu gerçekleştiren PKK, ilk başlarda devlet tarafından ciddiye alınmamıştır. Hatta o dönemin yöneticilerinden “birkaç çapulcu” olarak da nitelendirilmiştir. Bu da ilk başlarda örgütün çok da önemsenmediğini göstermektedir (Duru ve Yiğit, 2014: 123-125). Fakat kısa bir sürede olayın böyle olmadığı görülmüştür. PKK’nın oluşumu Türkiye’nin tüm yapısını etkileyip tehdit etmiştir. Devletin benimsemiş olduğu OHAL, köy boşaltılmaları vb. uygulamaların temelinde, PKK’yı tamamen ortadan kaldırmak vardır.

Modernleşme temelli toplumsal dönüşüm, yeni iletişim ve sanayi teknolojileriyle hız kazanmıştır. Cumhuriyet tarihinin kitlesel zorunlu göç olgusu 1980 yılı sonrası gerçekleşmiştir. 12 Eylül 1980’den itibaren uygulanan sıkıyönetim, olağanüstü hal uygulamaları (OHAL), yayla yasağı, kontrollü gıda uygulaması gibi pratikler neticesinde köy boşaltılmalarıyla neticelenen zorunlu göç olgusu meydana gelmiştir (TMMOB, 2003: 566). Bu sebeple Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiş olan zorunlu göç daha öncekilerle kıyaslanamayacak derecededir.

Kısaca zorunlu kitlesel göç 1980 sonrası güvenlik güçleri ve PKK arasında meydana gelen çatışma ve buna bağlı olarak meydana gelen bir olgudur. Bu olguya bağlı olarak can güvenliği tehdidi, mekânından olma, yeni gidilen yerde adaptasyon süreci, işsizlik gibi birçok durumlara sebebiyet vermiştir. Bu göçler sonucunda kentlere doğru yoğun bir göç gerçekleşmiştir. Bu göçler düzenli ve planlı bir şekilde gerçekleşmediğinden yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Doğu ve Güneydoğu’da daha önce ekonomi temelli gerçekleştirilen göçlere bir de siyasi temelli zorunlu göç eklenince Türkiye’nin sağlamaya çalıştığı ulusal bütünleşme ciddi bir şekilde sekteye uğramıştır. Yerinden edilmiş insanların kentlere göç etmesi, oradaki yapıların düzenini de bozmuş ve kentlerin o güne dek sağlamaya çalıştığı gelişmeleri de alt üst etmiştir. Böylece bu göç olgusu bölgesel çaptan ulusal çapa doğru evrilmiştir. Bütün bölgelerin istikrar ve güvenliğini etkileyen bir boyuta gelmiştir (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 16-17). Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 1990’lı yıllarda güvenlik kaygısıyla binlerce insan göçmen durumuna düşmüştür. Bu durum zaten gelişmişlik düzeyi kendisine yetmeyen civar kentleri daha büyük sorun yumakları haline getirmiştir. (Yalçın, 2004: 120). Kaynak kullanım sayısının artmasıyla işsizlik, istihdam, sosyal, kültürel vb. birtakım sorunlar artış göstermiştir.

Göç edenler yeni gittikleri yerlerde tabiri caizse “mülteci” durumuna düşmüşlerdir. Bölgede ani gelişen göçün oluşturmuş olduğu şokla beraber, bir de gittikleri yerlerde yeni bir şok durumuyla karşı karşıya kalmışlardır. Çünkü Doğu’nun genel yapısı muhafazakâr, geleneklere bağlı, aşiret kültürü yaygın olan bir yapı söz konusudur. Bu yapılarından dolayı modernliği geriden takip eder. Fakat yaşanan bu zorunlu göçle aniden kendini farklı bir yapı içinde bulmuştur. Bu mültecilik durumlarını Zygmunt Bauman (2018: 93) şöyle açıklamaktadır:

“Toplumsal varoluşun dayandığı araçları, yani bir anlam taşıyan kişileri ve şeyleri – arazi, ev, köy, kent, ebeveyn, mülk, iş ve günlük yaşamda simge ve değeri taşıyan sıradan şeyleri – (kaybetmek anlamına gelir). Kendilerini hayatın akışına bırakan, elinden beklemekten başka şey gelmeyen bu insanların, ancak insani yardımla sürdürebilecekleri “çıplak hayat” larından başka şeyleri yoktur”.

Göç, toplumda sosyal hareketliliği simgeler. Zorunlu göçe maruz kalan insanların ne yazık ki gittikleri yerlerde “çıplak hayat” larından başka şeyleri yoktur. Toplumsal varoluşun dayandığı tüm araç ve gereçleri yaşadıkları yerlerde bırakmak zorunda kalıp ani bir hareketliliğe maruz kalmışlardır.

Güvenlik olaylarının kırsalda yoğunlaşmasıyla birlikte göç, daha güvenli kabul edilen Diyarbakır, Van, Batman gibi il merkezlerine gerçekleşmiştir. Söz konusu zorunlu göç kategorisine giren kırsal nüfus hareketliliği; Antep, Urfa, Diyarbakır, Batman, Van gibi yerler yakın merkezi bölge niteliğindedir. Bu sebeple bu kentlerde ciddi bir nüfus yoğunlaşması görülmüştür. Buralara yoğunluk oluşmasının temel sebebi, kendilerine en yakın güvenli kentler olmasından kaynaklanmaktadır. Daha sonraları batıya doğru göç gerçekleşip mevcut kentsel sorunlar daha da büyümüştür. İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropol şehirler de bu zorunlu göç dalgalanmasından etkilenmiştir. Fakat göç yoğun olarak daha yakın şehirler olan Adana, Mersin, Antalya, Antep gibi şehirlere yoğunlaşmıştır. Özellikle bu şehirlerde tarımsal faaliyetler gerçekleşmektedir. Tarımsal uğraşlar Doğu’daki halkın günlük pratiklerini yansıtmaktadır. Diğer metropol şehirlere oranla adaptasyon sürecini buralarda daha çabuk atlatmaktadırlar.

1987 yılında çıkarılan OHAL kanunu uyarınca “kamu güvenliği” için Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bazı yerleşim yerleri boşaltılmıştır. OHAL kapsamında zorunlu olarak göç edenlerin sayısı tam anlamıyla bilinmemektedir. Fakat bu sayının 1 ile 3 milyon arasında olduğunu ileri süren farklı araştırma raporları mevcuttur (Adıgüzel, 2018: 43-44). Her farklı rapor beraberinde farklı sayısal verileri sunmaktadır. Sayılarının oldukça fazla olduğu bilinmekle birlikte üzerinde uzlaşmış bir mevcut veri söz konusu değildir.

Zorunlu göçler sonucunda kentler ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel açıdan pek çok sorunla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Genel olarak sayılarının bir milyonun üzerinde olduğu konusunda genel bir kabul söz konusudur. Zorunlu göç daha önceki (büyük ölçüde ekonomik kaynaklı) göç dalgalarından oldukça farklılık gösterir. Bu göçün başlıca nitelikleri; insanların kendi köyleriyle olan bağlarının tamamen kopması, köyden kente göçün entegrasyon sürecinde sağlayacağı desteğin olmaması, sadece ailenin genç fertleri değil, tüm aile fertlerinin topluca göç etmeleri, göç kararlarının ani bir şekilde ve kendi iradeleri dışında bir baskıyla oluşmasından dolayı insanların maddi-manevi yönden bu göçe hazırlıksız oldukları açıktır. Aynı zamanda yaşamlarının uzun bir bölümünü kırdı geçirdiklerinden dolayı kentle uyum sorunu yaşamaktadırlar. Kent kültürüne yabancı olmalarından kaynaklı bu durumdan hem kendileri hem de kentli insanlar olumsuz etkilenmiştir (Koyuncu, 2012: 388).

Zorunlu göçün yaşandığı dönemlerde çatışma ve güvensizlik ortamından kaynaklı o bölgelerde ayrıntılı çalışma yapılamamıştır. Ya da çalışmalarda ideolojik tavırlar benimsendiğinden zorunlu göç hakkında belirtilen raporlar kendi içinde sayısal olarak farklılıklar barındırmıştır. İçişleri Bakanlığı tarafından Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) kapsamında açıklanan verilere göre 2006 tarih itibarıyla boşalan 945 köy, 2021 mezra ve 358.335 kişinin yer değiştirmiş olduğu belirtilmektedir. Öte yandan yerinden edilmiş kişiler hakkında STK'lar da farklı sayılar belirtmektedirler. STK'lar göç eden kişi sayısının 1 ile 3-4 milyon arasında olduğunu belirtmektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü göç edenlerin sayısının 2 milyon olduğunu, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, İnsan Hakları Derneği ve Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği (Göç-Der) ortak basın bildirimlerinde 3-4 milyon tahminlerinde bulunmuşlardır (Ünalın ve ark., 2006: 70). Bununla birlikte son süreçte ayrıntılı bir araştırma yürüten Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ise bu rakamları 953.680 ile 1.201.200 kişi olduğunu ileri sürmüştür.

Belirtilen bu sayıların yoğunluğu da göz önünde bulundurarak göçün Türkiye sınırlarını da aştığını söylemek mümkündür. Önceleri Türkiye kendi içinde göçlere tanıklık etmişse de sonraki süreçlerde Batı Avrupa'ya doğru da Kürt göçleri gerçekleşmiştir. O zamanlarda Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli insanların tahmini olarak 620.000 kadarı Kürt'tür. Ülkenin sınır bölgelerine yakın yerlerde yaşayan kesimler ise Avrupa dışında Irak, İran gibi yerlere de göç etmişlerdir (Keser, 2011: 53-54). Aslında o dönemlerde yaşanan yoğun çatışmalar, isteğe bağlı göçler, zorunlu göç, güvenlik sebepleri vb. sebeplerden dolayı ayrıntılı bir çalışma yürütülemediğinden bu rakamlar üzerine uzlaşma zor görülmektedir.

İç İşleri Bakanlığı verilerine göre 2006 yılı itibariyle 14 ilde yerinden ayrılma gerçekleşmiştir. Bu iller; Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elâzığ, Hakkâri, Mardin, Muş, Şırnak, Siirt, Tunceli ve Van'dır (Sevim, 2010: 19). Bu kadar ilde bu kadar insanın kitlesel bir şekilde zorunlu göç etmeleri Cumhuriyet döneminin en kara olaylarından biridir. Bu göç olgusuna maruz kalan insanlar uzun süre bu olguyu zihinlerinden silemeyeceklerdir (Ceylan, 2012: 4).

Türkiye'de zorunlu göç ile ilgili çalışmalarda belirtilen sayılar her ne kadar farklılık gösterse de bu olayı sayılar bazında tartışmak zihinlere yanıltıcı bir boyut kazandıracağı bir gerçekliktir. Yaşanılan bu kitlesel göçün azımsanamayacak kadar çok olduğunu belirtmek sayısal simülasyonlardan daha sağlıklıdır. Baudrillard'ın da belirttiği gibi körfez savaşı esnasında istatistiksel oyunlara başvurulmuş binlerce ölüm realitesinin yok edilmeye çalışıldığı bir senaryoydu. Dolayısıyla raporların belirtmiş olduğu sayısal verilere takılmayıp bu yaşanan realitenin azımsanamayacak kadar çokluğunu belirtmek sayısal tartışmalardan daha yararlı olacaktır.

5.1. Geri Dönüş Politikaları

1990'lı yıllardaki güvensizlik ortamı zorunlu kitlesel göçlerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Devlet, PKK'nın Doğu bölgelerindeki hareketliliğini engellemek ve güvenli bir ortam oluşturmak için köy ve mezraları boşaltma politikası benimsemiştir. Köy boşaltmalarının asıl amacı PKK'nın dağlık kırsal alanlarda barınmasının önüne geçmektir. Bir diğer amacı ise Kürtler ve örgüt arasındaki bağı koparmaktır. Bu uygulamalar sonucunda 10 yıllık bir süreçte 3 bin civarında köy yakılmıştır (Kurban ve Yeğen, 2012: 49). Köy yakılmaları sonucunda bu alanlarda yaşayan insanlara köylerinin boşaltılması için öncesinden belli bir süre tanınmamıştır.

Devlet yaşanan zorunlu göç sonucunda halkın mağduriyet yaşadığı ve barınma, eğitim, geçim ve diğer desteklerin devlet tarafından karşılanmasını uygun görmüş ve bunu zorunlu bir görev olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda bazı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Devlet 5233 sayılı kanununun 7. maddesine göre hayvanlar, ürünler vb. malların zarar görmesi ve yararlanma, sakatlanma durumlarında tedavi için ödemeler yapılmasını kararlaştırmıştır (TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 2013: 91). Kırsal alanlarda köy boşaltma uygulamasının son bulunması ve bu bölgelerde hukuk fonksiyonunun işlevselliği sağlanmaya çalışılmalıdır. Koruculuk sisteminin yürürlükten kaldırılması gerektiği benimsenip, geri dönülmeyecek köylerdeki mallar kamuya dönüştürülmeli fakat bu malların bedelleri sahiplerine ödenmesi gerektiği benimsenmiştir

(TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 2013: 91). Köylere geri dönüş için devlet kapsamlı projeler benimseyip desteklemiştir.

Bölgelerde eğitim, sağlık hizmetleri vb. gibi yapılar ele alınmalı ve kırsal kesimlerde hayvancılık faaliyetlerinin canlandırılıp ayrıca o bölgelerde ağaçlandırmanın hız kazanması gibi faaliyetlerin gerekliliği meclis raporlarında yer edinmeye başlanmıştır. Keza tüm bu uygulamalara rağmen köye dönmek istemeyenlerin sayısının epeyce fazla olduğu görülmüştür. Dönmek istemeyenler için buldukları ve yerleşmek istedikleri kentlerde barınma, istihdam, sağlık, eğitim gibi sorunların çözülmesi gerektiği belirtilmiştir. Göç edilen bölgelerde meslek beceri edinme kursları, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları ve diğer sosyal fonlar geliştirilmelidir şeklinde meclis raporlarında devlet, yeni politikaları benimsediği görülmüştür (Yükseker, 2006: 124).

Devlet ortaya çıkan bu problemlerin çözümü için bölgenin genelinde “Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi” uygulamasını hayata geçirmiştir. Yürütülen proje kapsamında bazı merkezi köyler oluşturulmuştur. Acar ve Bekleyen’in (2008: 242) de ifade ettiği gibi devlet, zarar görmüş köylere geri dönmek isteyenler için konut inşasıyla birlikte tarım, hayvancılık gibi sürdürülebilir faaliyetleri de iyileştirmeye çalışmıştır. Bu merkezi köyler aracılığıyla yerinden edilen insanların geri dönmesi amaçlanmıştır. Bu süreçte mağdur bırakılan bazı haklarının iade edilmesi ve terör tazminatı gibi ödemeler planlanmıştır. Siyasi nedenlerle zorunlu göçe tabi tutulan insanların başta köy boşaltma uygulamaları olmak üzere zararların azaltılması için hükümet 2004 yılında terör ve terörle mücadeleden doğan zararların karşılanması amacıyla kanun çıkartmıştır. O dönemlerde yaşanan göç politikalarından dolayı siyasi, ekonomik, eğitim gibi birçok yapı sekteye uğramıştır. Devlet birçok yapıda iyileştirmeye gitmiş ve günümüzde de gençlere eğitim alanında büyük destekler sağlamıştır (Tuncel ve Gündoğmuş, 2013: 241). Özellikle günümüzde okuyan öğrencilerin 1990’lı yıllarda terör sebebiyle köy yakımı, köy boşaltımı vb. gibi mağduriyetler yaşamışlarsa muhtar onaylı belgelerle bu durum tespit edilip belgelendikten sonra devlet tarafından karşılıksız başbakanlık bursu verilmektedir. Bu vesileyle o dönemlerde mağduriyet yaşamış bölge insanlarının rahat bir eğitim süreci geçirmelerine katkı sağlama amaçlanmaktadır.

Devlet son zamanlarda benimsemiş olduğu Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) çerçevesinde dönüş için toplu başvuruların olduğu köylerde altyapı çalışmalarına başlandığı ve

bununla birlikte ev inşası için malzeme yardımı da yaptığı belirtmiştir. Devlet, altyapı (su, yol, elektrik vb.) çalışması yürütülecek köylerin seçilmesinde merkeze yakınlığı, güvenlik sorunun olmaması ve dönüş için belli bir sayının üstünde kişilerin olması gerektiği gibi durumları dikkate almıştır.

Mağduriyet sonrası yapılan bu faaliyetlerden tüm mağdurların yararlanabildiği söylenemez. Belli bir sayının üstünde kişilerin köye dönme isteği, döneceği yerin güvenli alan olması ve merkeze yakın olması gibi şartları sağlayanlar bu destekten yararlanabildiği görülmektedir. KDRP çalışmaları özellikle inşaat malzemesi yardımı, belli bir sayının üstünde kişilerin döndüğü yerlere altyapı çalışmaları şeklindeki faaliyetlere yoğunlaşmıştır. Fakat söz konusu altyapı çalışmalarının hala yetersiz olduğu da bir realitedir. O bölgelerde yaşayan insanlarla yapılan görüşmeler sonucunda, yerinden edilmiş kişilerin önemli bir sıkıntısı köylerinin yaşanılacak durumda olmadığını belirtmektedirler (Yükseker, 2006: 147). Bu insanlar gittikleri yerlerde yeni işler, yeni bir sosyalizasyon ağını oluşturduklarından dolayı geri dönmeyi düşünmeyen önemli bir kesim de bulunmaktadır.

Aynı zamanda devlet sadece geri dönenlere yönelik yardımlar yürütmemiştir. Kentte yaşayan insanlara da yardım etmiş ve tazminat yasası gibi uygulamalardan kentteki insanlar ve öğrenciler de faydalanabilmişlerdir. Tüm bu devlet destekleme çalışmalarının 2000'li yıllara tekabül ettiği görülmektedir. Dolayısıyla 1990'lı yıllarda yaşanan sıkıntılara mevcut iktidar duyarsız kalmamıştır.

6. Sonuç

Ele alınan çalışmada temel amaç, Türkiye'de 1980 sonrasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan zorunlu göç olgusunu tüm etkenleriyle açıklamaktır. Bu çalışma sonucunda zorunlu göçe maruz kalan insanların hem maddi hem de manevi açıdan mağduriyet yaşadıkları tespit edilmiştir.

Türkiye'de 1990'lı yıllarda zorunlu göçün yaşanmasındaki temel etken, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde benimsenen birtakım tutumlardan kaynaklanmaktadır. Osmanlı'nın yıkılmasıyla birlikte yeni oluşturulan devletin 'Türk' etnisitesine dayalı olması diğer etnik yapılarda birtakım olumsuzluklara sebebiyet vermiştir. Kurulan bu yeni yapının benimsenip tanınması için diğer ırklara yönelik inkâr, asimilasyon politikaları uygulanmıştır. Özellikle bu tutumlar 1980 darbesiyle en uç anlarını yaşamıştır. 1980 sonrası yönetim anlayışı Kürt kimliği, Kürtçe, Kürt diye bir şeyin olmadığını, Türkiye sınırları içerisinde yaşayan herkesin Türk olduğunu belirtmiştir. Bu yapının sert bir şekilde benimsenmesi beraberinde

PKK'nın oluşmasının zeminini hızlandırmış ve böylece örgüt 1984'lerde silahlı eylemlerini başlatmasına kaynaklık etmiştir.

PKK ile güvenlik güçlerinin çatışması 1990'lı yıllarda yoğun görülmüştür. Devlet bu durum karşısında koruculuk sistemi, OHAL, köy boşaltmaları gibi birtakım politikalar benimsemiştir. PKK ise koruculuğu kabul eden köyleri tehdit etmiş ve oluşumunun ilk dönemlerinde gençlerin zorla dağa çıkartılması gibi uygulamaları benimseyerek halkı zor durumda bırakmıştır. Böylece PKK ile güvenlik güçleri arasında sıkışan halk, kitlesel bir şekilde kırdan kente doğru en yakın şehir merkezlerine göç etmiştir. Yaşanılan göçün ani ve plansız olması, halkı maddi ve manevi açıdan birçok zorluklarla karşılaştırmıştır. Hayvanlarını, toprağını, evini vb. mallarını satmadan göç ettirilen halk, gittikleri yerlerde mülteci durumuna düşmüştür. Göç eden halkın tutunacak bir dalı geçinecek bir işi olmadığından aşırı bir yoksulluk çekmişlerdir. Hem kendileri yeni problemlerle karşılaşmış hem de göç edilen yerler için yeni problemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Gittikleri yerlerde mevcut kaynakların kıtlığı ve o kaynakları kullanacak sayının artmasından dolayı kentlerde işsizlik, çarpık kentleşme, kültürel çatışma vb. birtakım sorunların oluşmasına da sebep olunmuştur.

Gerçekleşen göç olgusu akabinde yeni gelen hükümetler, yaşanılan mağduriyeti ve hak ihlallerinin giderilmesine yönelik bazı projeler başlatmıştır. Köye dönüş politikaları, tazminat yasası, mağduriyeti yaşamış bölgelerde ikamet edip okuyan gençlere burs desteği gibi uygulamalar faaliyete girmiştir. Tüm bu uygulamalara rağmen köye geri dönmeyenlerin sayısı oldukça fazladır. Sonuç itibariyle güvenlik güçleri ve terörle olan çatışmaların hız kazanması ve benimsenmesi zorunlu kılınan birtakım uygulamalar zorunlu iç göçü beraberinde getirmiştir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

“Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.”

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

“Makale tek yazarlıdır.”

Destek Beyanı

“Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.”

Çıkar Beyanı

Örnek 1: “Makalenin yazarları arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.”

Örnek 2: “Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.”

Kaynaklar

Acar, B. ve Bekleyen, A. (2008). Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi Kapsamında Üretilen Konutların Kullanıcı Memnuniyeti Açısından İncelenmesi: İslamköy ve Tur Mezrası Örneği. *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 9(2), 241-259.

Acun, F. (1999). Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne: Değişme ve Süreklilik. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 155-167.

Açıkgöz, R. (2019). Van'da Zorunlu Göç Yoksulluk ve Kente Uyum. (E. Çağlayan Ed.). *Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum –Dünyada Van- İçinde* (s. 127-142). İstanbul: İletişim Yayınları.

Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*. Ankara, Nobel Yayınları.

Alaca, E. (2018). Cumhuriyet Döneminde Laik-Ulusçuluk Düşüncesinin Oluşumunda Şeyh Sait ve Menemen Ayaklanmaları”. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1191-1211.

Altun, N. (2013). Modern Türkiye’de Kimlik: Kürt Kimliğinden Kürt Sorununa”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 45-47.

Arap, İ. ve Erat, V. (2015). Bir Kamu Politikasının Analizi: Türkiye’de Geçici Köy Koruculuğu. *Mülkiye Dergisi*, 39(4), 73-108.

Bauman, Z. (2018). *İskarta Hayatlar: Modernite ve Safraları*. (O. Yener Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Beşikçi, İ. (1991). *Kürt Aydınlar Üzerine Düşünceler*. Ankara: Yurt Kitap.

Bulut, E. Ç. (2015). Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmalar Dergisi*, 11(21), 83-110.

Ceylan, Y. (2012). Zorunlu Göç ve Suç İlişkisi -Muş İli Örneği-. *Akademik Bakış Dergisi*, 32, 1-18.

Çilliler, Y. (2015). Modern Milliyetçilik Kurumları Açısından 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Fikir Akımları. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10(2), 45-65.

- Çilmi, M. (2022). Milliyetçiliğin Ortadoğu'ya Girişi Üzerine Bir Değerlendirme. *Din Sosyolojisi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 63-79.
- Duru, H. ve Yiğit, M. (2014). Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılama Hakkında Kanun, Uygulanma ve Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(2), 123-149.
- Erdoğan, M. ve Coşkun, V. (2008). Türkiye'nin Kürt Meselesi. *Düşünce Topluluğu Dergisi*, 50, 5-18.
- Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği. (2013). *Türkiye'de Koruculuk Sistemi: Zorunlu Göç ve Geri Dönüşler*. İstanbul, 1-20.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.(2006). *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması*. Ankara.
- İnsan Hakları Derneği.(2009). Ocak 1990 – Mart 2009 Döneminde Köy Korucuları Tarafından Gerçekleştirilen İnsan Hakları İhlallerine İlişkin Özel Rapor. 1-63.Erişim adresi: https://www.ihd.org.tr/images/pdf/ocak_1990_mart_2009_koy_koruculari_ozel_raporu.pdf.
- Karakaş, M. (2000). *Türk Ulusçuluğun İnşası*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Karataşoğlu, S. ve Akpınar, M. (2011). Geçici Köy Koruculuğu Sistemi Üzerine Bir Saha Çalışması: Beytüşşebap Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 367-396.
- Kaya, A., vd. (Ed.). (2009). *Türkiye'de İç Göçler Bütünleşme Mi Geri Dönüş Mü? İstanbul Diyarbakır Mersin*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazan, H. (2015). *Türkiye'de 1980 Sonrası Bölücü Terör Faaliyetleri ve Yazılı Basında Yer Alış Biçimi*. (yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keser, İ. (2011). *Göç ve Zor, Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- KİRİŞÇİ, K. ve Winrow, G. M. (2000). *Kürt Sorunu, Kökeni ve Gelişimi*. (A. F. Yıldırım Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Koyuncu, A. (2012). Türkiye'de Göç ve Kentleşme. (K. Alver Ed.). *Kent Sosyolojisi İçinde* (s. 379-394). Ankara: Hece Yayınları.

- Kurban, D. ve Yeğen, M. (2012). *Adaletin Kıyısında – Zorunlu Göç Sonrasında Devlet ve Kürtler / 5233 Sayılı Tazminat Yasasının Bir Değerlendirmesi- Van Örneği*. İstanbul: Tesev Yayınları.
- Marcus, A. (2015). *Kan ve İnanç, PKK ve Kürt Hareketi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nergiz, B. (2019). *Devletin Kürt Politikası ve Kürt Hareketi (1945-1960)*, (yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Palabıyık, A. (2015). Toplumsal Hareketler Bağlamında PKK Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 511-528.
- Sambur, B. (2008). Liberal Açından Kürt Sorunu. *Liberal Düşünce Dergisi*, 13(50), 91-108.
- Sevim, Y. (2010). Terör Mağdurları: Geriye Göç Çözüm Mü?. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 1, 17-35.
- Soner, B. A., vd., (2017). *PKK'nın Bölgesel Terör Ağı Yapılanması*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Sökmen, A. İ. (2012). *İdeolojik Boyutu İle PKK Terör Örgütü* (yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şeker, G. (2013). Kamu Yönetim Sisteminde Köy Koruculuğu ve Kırsal Alan Güvenliği. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 155-187.
- Tan, A. (2009). Kürt Sorununda Çözüm: Irak'a Kürdistan, Türkiye'ye Demokrasi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 13(50), 67-73.
- TBMM, (1996). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu*. Dönem 20, Yasama Yılı 3, 1-532. Ankara.
- Tekin, F. (2011). Kültürel Travma Olarak Zorunlu Göç. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 91-100.
- TMMOB, (2003). TMMOB İnsan Hakları Komisyonu Zorunlu Göç Raporu. 566-574. Erişim adresi: https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/68e2298600ed16f_ek.pdf.
- Tuncel, G. ve Gündoğmuş, B. (2013). Güneydoğu'da Yaşanan Köy Boşaltma Hadiselerinin Siyasal Yansımaları ve Şırnak İl Ölçeğindeki Seçmen Tercihine Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 234-254.

Uçar, F. ve Akandere, O. (2017). Turgut Özal'ın Kürt Sorununa Yaklaşımı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 61, 365-392.

Ünalın, T., vd., (2006). Türkiye'nin Yerinden Edilme Sorunu: Sorun, Mevzuat ve Uygulama. (D. Kurban vd. Ed.). *Zorunlu Göç İle Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası İçinde* (s. 69-92). Ankara: Tesev Yayınları.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Arı Yayıncılık.

Yüceşahin, M. M. ve Özgür, E. M. (2006). Türkiye'nin Güneydoğu'sunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekânsal Örüntü. *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4(2), 15-35.

Yükseker, D. (2006). Diyarbakır'da Yerinden Edilme Sorunu: Geri Dönüş, Kentsel Sorunlar ve Tazminat Yasasının Uygulamaları. (D. Kurban vd. Ed.). *Zorunlu Göç İle Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası İçinde* (s. 148-176). Ankara: Tesev Yayınları.

Yükseker, D. (2006). Türkiye'de Yerinden Edilme Olgusu Hakkında Yapılan Bazı Araştırmanın Bulguları, (D. Kurban vd. Ed.). *Zorunlu Göç İle Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası İçinde* (s. 125-135). Ankara: Tesev Yayınları.

Extended Summary

In Turkey, after 1980, the phenomenon of forced mass internal migration occurred in the eastern and southeastern anatolian regions. Especially in the 1990s terrorist activities were seen intensely in these regions. Due to increasing conflicts forced mass migration has occurred in the region. As a result of the violent clashes between the terror and security forces the people of region were forced to migrate to the cities they saw as safe and close to them.

In this article, it is aimed to question the reasons for the forced internal migration that occurred in the Eastern regions after 1980 in Turkey. Other purposes are to question the problems that occur after migration, the policies adopted by the state, the struggles of people's life and their daily practices. In this direction, the document analysis method has been applied by making use of previous studies and researches on the subject, referring to official institutions, reports and examinations. The reports of the Grand National Assembly of Turkey, which are thought to shed light on the subject, and the studies of researchers such as Göç Der, Marcus, Açıkgöz and Kurban were used.

In the 1990s, mass forced internal migration with political factors occurred in Turkey. The Kurds had some difficulties with the central authority during the Republican period. As a result of the disagreements, some uprisings were also seen. Sheikh Said, Ağrı, Dersim uprisings are some of them. However, as a result of the policies adopted by the state despite the terrorist incidents after 1980, there were larger uprisings. The understanding adopted by the state in the 1980s triggered the PKK's armed actions. With the start of armed activities, especially in the Eastern regions, unrest started in the region. The intensification of conflicts in the 1990s led to mass internal migration. In this respect, the title of our study has been a sociological approach to the phenomenon of Terror and Forced Internal Migration after 1980 in Turkey. The attitudes of the central authority after 1980 and the increasing terrorist activities after this process are the main reasons for this phenomenon. Since the main reason for the migration

experienced in the 1990s is terrorism and the mentality of the 1980s, it is aimed to deal with the subject in more detail with the determined title.

Some attitudes such as denial and assimilation adopted in the first years of the Republic reached their extreme points after the collapse of the Ottoman Empire. Especially, these attitudes went to the extreme with the 1980 coup. The post-1980 management mentality, Kurdish identity, stated that there is no such thing as a Kurd and that everyone living in Turkey is Turkish. This understanding accelerated the formation of the PKK. The organization, which started its armed activities in 1984, accelerated the conflicts in the region. As a result of increasing terrorist activities, unrest in the region has increased and human security has been minimized. As a result of this, the phenomenon of forced internal migration was experienced in the East and Southeast regions in the 1990s.